

Oponentský posudek na diplomní práci Bc. Jana Řimnáče
„My však chceme růsti.“ Podoby a proměny československého zahraničního obchodu
v letech 1918 – 1922

Nespornou předností předkládané diplomní práce je zvolené téma – formování československého zahraničního obchodu v prvních letech po vzniku samostatného státu. To se dosud nedočkaloby podrobnějšího zpracování, byť zahraniční obchod představoval jednu ze stěžejních komponent začlenění nového státu do evropského poválečného hospodářsko-politického prostoru. Zvolená problematika je vícevrstevná – J. Řimnáč ji zúžil na vývoj institucí, jimž v podmínkách řízeného hospodářství byl usměrňován zahraniční obchod.

Práce je založena na důkladné heuristické přípravě. Vzhledem k rychlé po sobě jdoucím reorganizacím institucí, jimž byl zahraniční obchod podřízen, J. Řimnáč prošel relevantní fondy ve všech klíčových archivech, v zásadě však svůj výzkum podřídil, ke škodě věci, výzkumu struktury a kompetencí příslušných institucí. Značnou měrou těžil z dobové literatury, zejména přímých aktérů. Opíral se též o dobový tisk a prošel nemalý počet historických zpracování, ve výsledném textu se však odrazily poměrně skromně. Použil i internetových zdrojů, ku prospěchu nesporně byla digitální česko-slovenská parlamentní knihovna. Pracoval ale jen s vybranými zasedáními a pomínul tisky – důvodové zprávy k návrhům zákonů nejsou bez užitku. Z textu není zřejmé, zda se opírá o dikci normativních pramenů, tedy zákonů. Ty totiž nejsou uváděny v poznámkovém aparátu, a odkaz výkladu obsahově vycházející ze zákona, se k němu vztahuje nepřímě.

Za podstatný nedostatek práce považuji absenci standardního rozboru pramenů a literatury, specifikaci použitých metod, a zejména vymezení badatelských otázek, na něž práce přináší odpovědi. Snad je má v „úvodu“ suplovat nástin obsahu tří částí, do nichž je předkládaná práce členěna, důsledkem pak je, že stručná závěr má stejný charakter.

Text práce je výrazně popisný, analytický přístup k pojednávanému tématu není příliš zřetelný. Autor se až příliš úzce upnul na popis organizace instituce a v podstatě rezignoval na její zasazení do širšího rámce, což je zcela zřetelné ve struktuře první a druhé části práce. Po nástinu hospodářské situace Československa po ukončení světové války následuje část nazvaná „Komise-syndikáty-úřady“. Je složena z pojednání o organizační struktuře Čsl. vývozní a dovozní komise a její funkci komplikované vícekolejností kompetence povolovat vývozy. Jistě by bylo na místě již zde, a než až téměř na konci práce (s. 90), uvést Čsl. devizovou ústřednu, bez jejíhož souhlasu nebyl vývoz možný. Obdobný charakter má výklad o vývozních a dovozních syndikátech a Kontrolním a kompenzačním úřadu. Není z něj ale zřejmé, jaké důvody vedly k založení syndikátů provádějících prostě bartelové obchody, tedy jiný typ obchodní činnosti než standardní. Poslední institucí v této části je zahraniční obchod sjednocující Komise pro zahraniční obchod.

Nesporně inovativně ve struktuře předkládané práce působí zakončení každé stěžejní části oddílem „Zahraníční obchod v dobovém hodnocení“. Najdeme v nich ale zejména názory aktérů samých, a spíše jen ilustrativně pohledy „zvenčí“ prezentované v tisku. Otázky kolem zahraničního obchodu a jeho organizace jistě v této době byly živé, snad nebylo od věci vhléd do dobového hodnocení postavit právě na tisku (užitečný by byl fond MZV/VA v NA).

Druhá část svým způsobem představuje vlastní těžiště předkládané práce. Jejím hlavním aktérem je osobnost Rudolfa Hotowetze, který byl postaven do čela Úřadu pro zahraniční obchod. Jeho pojetí zahraničního obchodu je věnována patřičná pozornost, nicméně převažuje popis organizační struktury zřízené instituce. Podstatně zajímavější je výstavba soustavy obchodních smluv – zajímavé by bylo, jak dalece souvisely s koncepcí ministra zahraničí E. Beneše (tzv. nový pořádek ve střední Evropě, systém pružných krátkodobých smluv). Vcelku výstižně práce vysvětluje mechanismus smluv s doložkou nejvyšších výhod a lobbistickými tlaky na celní ochranu.

Poslední část práce charakterizuje změny v řízení zahraničního obchodu po rozpuštění Úřadu pro zahraniční obchod do ministerstev zahraničí a průmyslu (obchodu) i v obchodně-politické strategii. Reflektuje nárůst ochranářských tendencí nejen v ČSR, ale v Evropě vůbec (nicméně je nespojuje s nástupem krizového otřesu). Jedna z nejzajímavějších částí práce spočívá byť jen ve stručném hodnocení zahraničního obchodu.

Dle mého názoru práci by prospělo propojení výkladu o institucích, kdyby byl propojen se zmiňovanou problematikou finanční a celní i nástinem efektivity, s využitím patřičně komentovaných statistických dat. Za zbytečné a nefunkční pokládám připomenutí mezinárodních hospodářských konferencí, to by bylo na místě v závěru při nastínění následného vývoje.

Práce není prosta řady nepřesností. Např. konstatování, že „bezprostředně po válce je patrná vlna protekcionismu“ (s. 8, 12 aj.), je nepatřičné, ten lze v evropském měřítku datovat rokem 1914 a po konci války přežíval (být coby reziduum). V případě Rakousko-Uherska není na místě je mít za „celní unii“, stejně české země nepředstavovaly „nejvyspělejší“ část monarchie, když, tak jednu z nich (s. 9), český průmysl již za monarchie potřeboval export, po jejím rozpadu o to více, složkou HDP je platební, nikoli obchodní, bilance (ta je její součástí), obchodní smlouvy standardně nemohly nic „zaručit“, vytvářely podmínky (s. 12), teze, že ochranářství řeší hrozbu krize, snad vzešla jen z neobratné formulace (s. 12). Rozhodně nelze tvrdit, že výživa čl. obyvatelstva závisela na zahraničním obchodu (s. 18), nebo že zajištění fungování čl. hospodářství záviselo na dodávkách bavlny (s. 19). Stejně neodpovídá skutečnosti, že v ČSR postrádalo národohospodářské odborníky, ti měli vzdělání právnické, po vzniku státu byla založena Vysoká škola obchodní (s. 55). Zavádějící se formulace, že se ČSR měla „zaměřit na reexport zboží, a to hlavně na Balán“ (s. 55-56), Malá dohoda nebyla založena na myšlence celní unie nástupnických států (s. 98). Výtky by se mohly týkat i stylistické a jazykové stránky.

Přes vznesené výtky přece jen lze konstatovat, že předkládaná diplomní práce splňuje požadavky kladené na tento typ kvalifikačních prací a doporučuji ji k obhajobě.

Návrh hodnocení: velmi dobře

V Praze, dne 30. 05. 2024

prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.